

La telegrafia òptica durant la tercera Guerra Carlina

ANTONI MONNER
Cronista de Gandesa

Crònica

Comunicacions. L'any 1875 es va construir una línia entre Casp i Tortosa, amb ramals a Favara, Faió, Gandesa i Móra, per a la qual es van fer servir velles atalaies o torres majoritàriament fortificades i altres de nova construcció

Les comunicacions ràpides són essencials pel desenvolupament de la societat. En l'antiguitat poder-se comunicar a la màxima distància possible, resultava essencial per estalviar hores de camí i documents que es podien perdre, sense saber-se on farien cap. Sobretot en moments de guerra, conèixer els moviments de les tropes pròpies i les enemigues era essencial.

Coneixem alguns emplaçaments que servien per comunicar-se entre poblats protohistòrics de fa tres mil anys. Els pobles es situaven a indrets alts que disposaven del doble objectiu de defensa amb murs fortificats, però també per poder-se comunicar amb els pobles veïns. I l'exemple el tenim amb els tres poblats ibers de la zona més significats, com són el Castellet de Banyoles de Tivissa, el Coll del Moro de Gandesa i Sant Antoni de Calaceit.

Els romans, a més de disposar de les comunicacions visuals a distància, van construir excel·lents calçades empedrades que unien tot l'imperi, algunes de les quals encara es conserven en l'actualitat.

Coneixem també les comunica-

De torre en torre es passaven els missatges per poder transmetre'ls a molts quilòmetres

cions de l'edat mitjana, de l'època cristiana, possiblement continuadores dels àrabs. Cada poble disposava d'un promontori des d'on es podia comunicar amb els altres circumdants de la vora. Eren, majoritàriament, petites fortificacions, sense porta exterior i per accedir a l'interior, calia pujar-hi per una escala mòvile que un cop els vigilants estaven dalt l'amagaven dins l'edifici. Des d'aquestes construccions, que se les situava estratègicament d'un indret alt i dominant visualitzant tots camins que arribaven al poble, avisaven en senyals als seus habitants de fets significats, com

Restes del Fort Fuseller de Ferriols, a Corbera d'Ebre. FOTO: ANTONI LÓPEZ

moviments de tropes enemigues, comitives de personalitats o de mercaderies.

Campanars

Els campanars de les esglésies també es feren servir per comunicar-se. I alguns d'ells s'aixecaven amb més o menys altitud segons les necessitats visuals del territori. Aquests avisos sempre resultaven més ràpids i segurs que els enviats per emissaris a cavall. Els senyals comunicatius milloraven amb la descoberta del

telègraf òptic. El primer fou instal·lat a París abans de la Revolució Francesa, transmetent missatges entre dues ciutats emesos des de dalt d'una torre dominant on s'instal·laven uns braços articulats manejats per un tècnic. De torre en torre es passaven els missatges poden transmetre en poques hores comunicats a molts quilòmetres lluny. Es van utilitzar durant més de 50 anys.

Però el telègraf elèctric havia de canviar tot el sistema. Va ser cre-

at pel català Francesc Salvà i Campillo a principis del segle XIX d'una forma molt elemental, que a poc a poc es va anar perfeccionant per nous inventors com Marconi i Samuel Morse, que va introduir el seu codi o alfabet l'any 1833, establint una estació transmissora i una altra de receptora. A Catalunya van començar-se a instal·lar a partir del 1854. A Espanya el 1863 ja existia una cobertura de més de 10.000 quilòmetres. I finals de segle que s'havia arribat als 32.000.

Aquests telègrafs elèctrics necessitaven un fil per on transmetre els missatges. I en temps de guerra resultava molt fàcil desactivar les comunicacions, tallant aquest cable, com ho hem vist a les pel·lícules de l'oest. Quan es va iniciar la tercera guerra carlina entre els anys 1872 al 75, el General Manuel Pavia va reiniciar la telegrafia òptica militar.

El 1875, el General Manuel Salamanca va ser nomenat Brigadier de la Dreta de l'Ebre i el Maestrat i donades les dificultats comunicatives per la seva orografia, amb els Ports al sud, i les Serres de Pàndols i Cavalls a l'est, havent de salvar nombrosos valls i zones abarrancades, va fer construir una línia de telegrafia òptica entre Casp i Tortosa, amb ramals a Favara, Faió, Gandesa i Móra. Per posar-la en marxa es feren servir velles atalaies o torres majoritàriament fortificades i altres de nova construcció. Conec la torre que funcionava a Gandesa, actualment desapareguda, i la de Corbera, encara existent, mig enderrocada pel pas dels temps i foradada per la part baixa per un impacte de l'artilleria durant la Batalla de l'Ebre. La de Gandesa estava situada al Calvari i havent-se enderrocat a la primera guerra carlina, les seves pedres serviren per edificar l'actual capella dels Dolors del Calvari a principis de segle XX. La de Corbera està emplaçada a la Plana de les Forques del Bres a uns 400 de l'església vella, d'aquesta població direcció nord i encara avui se la coneix pel topònim castellà de 'la Casilla' i el 1860 se'n deia Fort Fuseller de Ferriols.

Aquesta línia de comunicació de poc va servir quan pràcticament s'havia acabat la guerra. Mentre que a principis de gener del 1875 el general Despujols derrota les forces carlines a la zona de les Armes del Rei, entre el Pinell i Prat de Comte, el general carlí Dorregaray, cap de les forces del centre d'Espanya, descansa a Gandesa. Aquesta plaça es declara oberta als dos exèrcits. I els carlins, a poc a poc, van perdre el territori.

Amb la proclamació d'Alfons XII com a nou rei d'Espanya és quan els liberals s'apoderen dels castells de Flix, Móra i Miravet, i els carlins perden totalment la iniciativa militar. Al febrer del 1876, el batalló de Gandesa, com a tropa d'elit que era, cobrí la retirada del pretendent Carles VII en la seva fugida a França. I el 21 de novembre, el capità general de Catalunya, donà per acabada la guerra i els liberals s'establiren guarnicions a les principals poblacions de la zona.

Les línies de telegrafia òptica quedaren en desús per sempre més en restablir-se la telegrafia l'elèctrica.

La curiositat, segons m'explica

A la zona del Baix Aragó s'han rehabilitat les torres per fomentar el turisme rural

l'estudiós Toni López, és que a la zona del Baix Aragó s'han rehabilitat les torres per fomentar el turisme.

A la població de Casp, des de l'oficina turística s'organitzen visites guiades i els guies expliquen el procés de transformació d'aquestes torres, i la utilitat de cada moment històric. Al seu terme tenen la Torre de Salamanca, atalaia òptica i fortí. N'existeixen d'altres a Favara, Faió i Chiprana, algunes d'elles carregades d'història i situades a zones de gran riquesa paisatgística, dignes de ser visitades. També les torres catalanes s'haurien de protegir com a Béns de Patrimoni.